

Er "biblioteksinformatik" et fag?

En tysk disputats og dens problemområder behandles i en anmeldelse af Leif Kajberg

Determinanten einer Fachdidaktik Bibliotheks-informatik / Ellen Branthin. - Köln: Greven Verlag, 1988. - 355 + XLVIII s. - (Kölner Arbeiten zum Bibliotheks- und Dokumentationswesen ; 11). - ISBN 3-7743-0565-X

I december 1979 besøgte jeg biblioteksskolen i Köln og fik mulighed for nogles dages introduktion til studieformer og undervisning. Jeg har en klar erindring om den dengang lidt kølige formelle atmosfære på denne skole med meget lærerstyret undervisning, få AV-hjælpemidler og klokkeringing, som afbrød pauserne mellem timerne, stive omgangsformer m.m. Et af de oplivende momenter under studiebesøget var overværelsen af en undervisningstime hos en ung undervisningsassistent eller timelærer, Ellen Branthin, som som på en inspirerende, entusiastisk men også lidt håndfast facon - med adskillige odds imod sig, især de kummerlige fysiske rammer, uden demonstrations-faciliteter af nogen af - forsøgte at lære de studerende biblioteks-edb.

I oktober 1989 traf jeg atter Ellen Branthin, som i dag er fast lærer på skolen i Köln og stadig med ansvar for edb-undervisningen. I de mellemliggende år har Ellen Branthin arbejdet flittigt på at få konsolideret edb-baseret informationssøgning og biblioteksanvendelser af edb som biblioteksskolefag, og frugten af hendes arbejde er nedlagt i publikationen **Determinanten einer Fachdidaktik Bibliotheks-informatik**, der i 1988 blev antaget af Wirtschafts- und Sozialwissenschaftliche Fakultät ved universitetet i Köln som doktorafhandling.

Arbejdet tager udgangspunkt i disciplinen og undervisningsområdet "biblioteksinformatik", forfatterens egen betegnelse for anvendelsen af elektronisk databehandling i biblioteker og dokumentationscentre. Det påpeges, at anvendelsen af edb-baserede systemer - specielt mikrodatamatløsninger - inden for BDI-sektoren stiller biblioteksskolernes undervisning på dette område over for nogle særlige didaktiske og metodiske problemer. De fagdidaktiske valg, der skal træffes i planlægningen af undervisningsforløb i edb, kan imidlertid kun blive meningsfyldte, hvis de baseres på en indgående videnskabelig belysning af edb-undervis-

visningsområdets særlige didaktik. Ellen Branthin har derfor sat sig som mål at foretage denne grundige analyse, i hvilken hun inddrager sin samlede sum af praktisk erfaring og viden. Slutresultatet er et detaljeret forslag til studieplaner for faget biblioteksinformatik.

Forfatterens analyser og overvejelser er foretaget i et vesttysk fagmiljø og retter sig mod vesttyske bibliotekaruddannelser. Det fremgår bl.a. af en bemærkning om, at edb-undervisningens indhold og metoder bør indgå som en obligatorisk del af studieplanerne for alle studerende på bibliotekaruddannelserne. Det må nok erkendes, at der er store forskelligheder i den måde, hvorpå man griber undervisningen i edb an på de enkelte biblioteksskoler i Vesttyskland og i den vægt, man har tillagt edb-undervisningen. Nogle biblioteksskoler har været tidligt ude og gjort meget ud af dette fag (Hannover, Freie Universität, Berlin og Köln); andre skoler er kommet senere fra start og har savnet bevillinger. Nogle steder fik man så omsider penge øremærket til isenkram, men der var ikke midler til at rekruttere lærekræfter, eller også viste der sig vanskeligheder ved at tiltrække egnede undervisere. Det generelle indtryk er, at undervisningen i biblioteksautomation og edb-baseret informationsøgning i Vesttyskland har haltet lidt bagefter den tilsvarende undervisning i USA, England og Danmark fx.

Forfatteren anfører, at biblioteksinformatik i fagdidaktisk henseende hidtil har været et ret uudforsket felt inden for de bibliotekariske undervisningsområder. Men nu foreligger i det mindste et megen omfangsrig og imponerende totalbeskrivelse af fagets indhold, "selvforståelse", profil, metoder og didaktik. Forfatteren har dermed ydet sit bidrag til legitimeringen af biblioteksinformatik som selvstændigt undervisningsfag inden for rammerne af bibliotekaruddannelsernes studieplaner. Det sker, paradoksalt nok, på et tidspunkt, hvor man fx på Danmarks Biblioteksskole, men også i stor udstrækning, så vidt jeg er orienteret, i USA og England, har nedlagt edb som selvstændigt fagområde, droppet fagets autonomi og i stedet satset på at integrere de relevante enkeltelementer i de andre fagområder, hvor de rettelig hører hjemme. Man har her med andre ord valgt den

decentrale løsning. Men det skal tilføjes, at før forfatteren giver sig i kast med sit vældige analytiske forehavende, har hun netop ladet dette kernepunkt indgå i diskussionen af undersøgelsens problemformulering: er det muligt at legitimere biblioteksinformatik som selvstændigt fagområde med postulerede fagmål, indholdsbeskrivelser, metoder og eksamensfordringer på linie med de traditionelle bibliotekariske studiefag - eller er løsningen i stedet at udvide de etablerede studiefag med de fagspecifikke datatekniske elementer (d.v.s. den integrerede konception) ? Ellen Branthin har i sin undersøgelse valgt at favorisere selvstændighedsmodellen, biblioteksinformatik som selvstændigt biblioteksskolefag. Den udførlige indholdsmæssige begrundelse herfor gives i bogens kapitel 2, i hvilket de biblioteksprocesser, som ligger til grund for biblioteksinformatik, karakteriseres. For en vesttysk biblioteksskolelærer er det også relevant at stille spørgsmålet, sådan som Ellen Branthin gør det: kan der med rimelighed udvikles separate fagdidaktiske konceptioner for faget biblioteksinformatik, der tager hensyn til sektoropdelingen i folke- og forskningsbiblioteker, eller retfærdiggør fællestrækkene ved begge bibliotekssektorer et helhedssyn på de fagdidaktiske analyser og forslag ? Man skal i denne forbindelse huske på, hvor opsplittet og differentieret den tyske BDI-sektor fremtræder. De store afstande mellem folkebiblioteker, forskningsbiblioteker, firmabiblioteker, dokumentationscentre og faglige informationscentre sætter sig klart igennem i biblioteksskolernes uddannelsesprogrammer og betyder, at der til dato ikke findes en egentlig integreret BDI-grunduddannelse efter vores mønster i Vesttyskland. Den arbejdshypotese, som forfatteren starter med at lægge til grund for sine analyser - understregningen af biblioteksinformatikområdets enhed - modificeres dog sidenhen. Det sker med den bemærkning, at det med det nuværende lovgrundlag for bibliotekaruddannelserne (i Vesttyskland) endnu ikke er muligt at basere de fagdidaktiske undersøgelser på forestillingen om en fællesuddannelse for både folke- og forskningsbiblioteker. Der må tages hensyn til de to eksisterende uddannelsesretningers faglige indhold. Sektoropdelingen bevirker, at forfatteren på et indledende stadium også må give køb, når det gælder selve benævnelsen for forskningsprojektets "hjertebarn" - den

disciplin som hun har valgt at kalde "biblioteks-informatik". Hun er ellers på s. 27 inde på, at det ville være rimeligt at vælge termen "BDI-informatik" (hvilket vi i Danmark og de fleste andre steder i verden ville bifalde), men i den særlige vesttyske kontekst er informationssektorens enhed stadig et postulat og hverken realiseret i praksismiljøer eller i uddannelserne. Derfor skrider grunden under benævnelsen "BDI-informatik".

I Undersøgelsen indgår desuden en indkredsning af de specifikke problemstillinger, der er forbundet med formuleringen af en fagdidaktik, der retter sig mod de særlige krav, der knytter sig til disciplinen biblioteksinformatik. I denne sammenhæng ses der nærmere på egnede formidlingsformer i edb-undervisningen, biblioteksskolernes edb-udstyr og -programmer til undervisningsbrug herunder indretningen af edb-laboratorier.

Et af undersøgelsens væsentlige elementer er en analyse af bibliotekariske arbejdsområder og kvalifikationskrav, de nuværende og de fremtidige. Det centrale redskab i denne del af projektet er litteraturanalyser. Litteraturanalysen tjener følgende formål:

- * identificering af de bibliotekariske funktioner og processer, som er ændret af edb-anvendelse
- * kvantitative og kvalitative undersøgelser af funktioner og arbejdsområder i biblioteker
- * kvantitative og kvalitative efterspørgsels/behovs- og beskæftigelsesprognoser inden for BDI-sektoren
- * klarlæggelse af overordnede kvalifikationskrav og fagspecifikke krav i relation til faget biblioteksinformatik.

Resultaterne af litteraturanalysen - d.v.s. indholdsanalyser af publiceret BDI-faglitteratur og litteratur om pædagogik og datalogi - følges op af kritisk refleksion med henblik på udvikling af forestillinger og retningslinier, der kan indgå i formuleringen af studieplaner for faget biblioteksinformatik. I denne kritiske vurdering kan forfatteren desuden trække på sin egen righoldige ballast af didaktiske erfaringer, som er opsamlet gennem mange års undervisningsvirksomhed. Hertil kommer eksperter samtaler og ekspertbedømmelser til objekti-

vering af forfatterens vurderinger og afstemning af analyseresultaterne.

Dette omfattende "curriculære" analysearbejde sigter mod at formulere fagmål og indholdsbeskrivelser for faget biblioteksinformatik og skitsere det kvalifikationskompleks, som de kommende bibliotekarer bør være i besiddelse af på edb-området, og intentionen er desuden at give en pejling af relevante pædagogiske metoder og medier/hjælpemidler og deres brugbarhed i forskellige undervisningssituationer.

Analyserne resulterer i et sæt detaljerede bibliotekariske funktions- og aktivitetsbeskrivelser med tilhørende opstilling af kvalifikationskrav, d.v.s. den viden, der skal til for at udføre en bestemt proces eller arbejdsgang i biblioteket. Signalementet af de forskellige arbejdsopgaver, hvori edb er indblandet på en eller anden facon, og de relevante videnskabelige forudsætninger gives bl.a. i en synoptisk opstilling. Disse synopsis, der tilsammen tegner bibliotekarens "Funktionsbild", forekommer indimellem lidt summariske. Fx kunne online-informationssøgning og referenceinterviewet (lånerbibliotekardialogen forud for søgningen) have fortjent en mere udførlig præsentation med afsæt i de teoridannelser og den efterhånden ikke helt lille forskningsproduktion, der findes på dette område.

Da arbejdsområderne i bibliotekerne bestandig er i udvikling, og bibliotekarernes jobindhold skifter karakter, har det været nødvendigt for forfatteren at kigge fremad og supplere med en omtale fremtidsperspektiver og udviklingstendenser inden for bibliotekarprofessionen og BDI-sektoren. Forfatteren drager den slutning, at der ikke er grund til at frygte en dequalificering af bibliotekarprofessionen som følge af den stigende edb-anvendelse.

Næste trin i den meget omfattende analyseproces på vej mod udformningen af modelstudieplaner for faget biblioteksinformatik er skitseringen af kvalifikationsindhold og nøglekvalifikationer for bibliotekarer. Disse bibliotekariske kvalifikationer og færdigheder indordnes i et skema, der opererer med kategorierne den psykomotoriske dimension, den kognitive dimension, den affektive dimension og den socialt-kommunikative dimension. I kapitlet

om konsekvenser for anvendelsen af undervisningsmetoder og pædagogiske hjælpemidler vurderes eksisterende metoder og mediers potentialer og egnethed i biblioteksskolernes edb-undervisning. Forfatterens grundige approach fornægter sig heller ikke her; det meste er med: den studerendes arbejde på egen hånd, "Alleinarbeit", programmeret undervisning, edb-støttet undervisning, simulering, projektarbejde og computeren som medium. Ellen Branthin strejfer i sine udredninger ind over videnskabsteoretiske aspekter i forsøget på at bestemme faget/fagområdet biblioteksinformatiks placering og identitet, og hun gør en del ud af at diskutere fagets relationer til "moderdiscipliner" som biblioteksvidenskab og datalogi (informatik). Det skal i denne forbindelse bemærkes, at hun læner sig meget op ad tyske diskussionspositioner, definitioner og teoridannelsesforsøg, specielt i omtalen af biblioteksvidenskabens "selvforståelse". Der refereres således flittigt til det berømte Kölner Kolloquium zur Bibliothekswissenschaft (1969). Her kunne man måske nok have ønsket sig en bredere platform med inddragelse af "hovedstrømmen" i udlandets begrebsafklarende diskussion i de sidste tyve år. Forfatteren når omsider frem til det, der vel kan karakteriseres som afhandlingens slutprodukt: et færdigt forslag til studieplan for fagområdet biblioteksinformatik med opdeling i udførligt beskrevne og annoterede undervisningsmoduler og med supplerende bemærkninger om sekvensering og medieanvendelse. Kravene er indimellem høje, fx er et af modulerne afsat til indføring i programmering (!) med henvisning til, at behovet for programmeringsfærdigheder hos bibliotekarere vil vokse betydeligt fremover.

Hovedindtrykket efter at man har kæmpet sig gennem den tyske tekst er: man er fuld af beun-

dring og imponeret samtidig med at tvivlen sniger sig ind: denne vældige indsats for at beskrive og legitimere et fagområde i bibliotekaruddannelsernes studieplaner, er den ikke post festum nu, er der ikke tale om et fag med opløst identitet og med enkeltelementer, der kommer meget bedre til deres ret ved at blive dyrket i de specifikt biblioteks- og informationsfaglige kontekster? På den anden side er der ingen tvivl om, at biblioteksskolerne, uanset hvordan man end vender og drejer det, i de kommende år vil stå over for voksende krav om oprustning af teknologiindholdet i uddannelserne. Flere faktorer - inklusive de teknologiske impulser og direktiver, som udgår fra informationsmarkedsplanlægningen og bibliotekskommercialiseringen i Luxembourg - understreger nødvendigheden af opruste undervisningen i edb og mere avanceret informationsteknologi. Noget af det virkeligt brugbare i bogen - det der må appellere til os, på Danmarks Biblioteksskole fx - er det curriculære planlægningskoncept, som afhandlingen suverænt demonstrerer og eksemplificerer. Der anvises faktisk en model til systematisk og minutøst at kortlægge og analysere bibliotekariske funktioner og arbejdsområder og transformere analyseresultaterne til et explicit studieplanindhold. Det er en model, der burde kunne overføres på andre biblioteksskolefag, og som nævnt burde virke inspirerende også her på skolen. Det er ikke fordi, der er så meget nyt i Ellen Branthins omfattende analysearbejde, men den metodiske stringens og konsekvens hele vejen igennem aftvinger respekt.

Til slut den obligate anmelderbemærkning: der mangler et register, der i bogens ånd let kunne være lavet ved hjælp af fx WordPerfect, men tekstbehandling synes ikke at have været brugt ved udarbejdelsen af trykkeforlægget, satsen er fremstillet ved traditionel maskinskrivning (!)